

*П. Й. Кузьмінський,
аспірант, Національна академія державного управління при Президенті України,
директор Медичного коледжу Львівського Національного медичного університету
ім. Данила Галицького*

ОСНОВИ МЕДИЧНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ

У статті висвітлюються теоретичні засади і практичні підходи щодо оптимізації системи підготовки медичних сестер за програмою медичного права та біоетики.

В статье анализируются теоретические основы и практические подходы к оптимизации системы подготовки медицинских сестер по программе медицинского права и биоэтики.

Ключові слова: система охорони здоров'я, медичні сестри, система підготовки, медичне право, біоетика.

Ключевые слова: система здравоохранения, медицинские сестры, система подготовки, медицинское право, биоэтика.

"Наука без совісті спустошує душу"
Франсуа Рабле (1494—1553)

ВСТУП

Повсякденне життя людини регламентовано сукупністю норм і правил: морально-етичних, правових тощо. Ці правила виникли дуже давно і продовжують безперервно розвиватися та змінюватися. Саме завдячуючи даним правилам і нормам суспільство перебуває у відносній стабільності. Знання правових норм дозволяє окремій людині досить комфортно відчувати себе у непростому сучасному світі, оскільки знаючи "правила гри", менше шансів потрапити у неприємну ситуацію через їх порушення — адже незнання закону не звільняє від відповідальності.

Специфіка роботи медичних працівників полягає в тому, що вони у процесі своєї професійної діяльності контактують з великою кількістю людей, починаючи від колег і закінчуючи пацієнтами та їх родичами. Медичний працівник може виступати у різних іпостасях: як робітник і роботодавець, як керівник, як виробник певних послуг тощо.

У зв'язку зі своєю специфічністю професійна діяльність медичних працівників відбувається, як правило, в умовах високої психоемоційної напруги, пов'язаної зі стражданнями, горем, смертю, з якими вони постійно зустрічаються на роботі, що і обумовлює високі вимоги суспільства до представників даної професії. Ці вимоги загалом справедливі, але в різних життєвих ситуаціях вони викликають підвищену увагу до дій медичних працівників, до промахів — дійсних чи уявних — у їх роботі.

Саме у таких випадках правова грамотність медичного працівника не тільки дасть можливість вийти з неприємної ситуації, але й нерідко сприятиме її уникненню.

Чинна на сьогодні в Україні програма підготовки молодших спеціалістів у галузі медицини передбачає вивчення курсу "Основи права та законодавство про охорону здоров'я" (60 годин). Але детальний аналіз тематичного плану даного курсу та власний практичний

досвід дають підстави зробити висновок про його недосконалість.

По-перше, рекомендованим тематичним планом лекцій та практичних занять курсу "Основи права та законодавство про охорону здоров'я" не передбачено вивчення такої важливої, з нашої точки зору, теми, як "Лікарська таємниця". А в рекомендованому переліку питань для диференційованого заліку з вказаної навчальної дисципліни навіть немає питання: що таке лікарська таємниця? Хоча є питання щодо умов і порядку укладання шлюбу, розуміння шлюбного контракту та правового статусу дітей, народжених шляхом штучно-го запліднення...

Відомий фахівець у галузі медичного права проф. С.Г. Стеценко під лікарською таємницею розуміє захищені у відповідності з чинним законодавством відомості щодо факту звертання за медичною допомогою, стану здоров'я громадянина, діагнозу його захворювання та інші відомості, що отримані при його обстеженні та лікуванні, обов'язок зберігати які покладається на осіб, що виконують професійні, службові та інші обов'язки у сфері медичної діяльності.

По-друге, сам термін "лікарська таємниця" не зовсім точно характеризує обов'язок збереження в таємниці інформації про хворого. Вже цитований вище проф. С.Г. Стеценко вважає, а ми повністю поділяємо його думку, що більш точним може вважатися поняття "медична таємниця". Адже мова йде про всю галузь медицини, про необхідність не тільки лікарям зберігати в таємниці отриману інформацію. Розвиток науково-технічного прогресу, всезагальна інтеграція знань призводить до того (а медицина не є винятком), що відомості, які складають об'єкт лікарської таємниці, досить часто стають доступними не тільки лікарям, але й іншим працівникам лікувально-профілактичного закладу: медичним сестрам, фельдшерам, акушеркам тощо.

І, накінець, по-третє, саме молодші спеціалісти в галузі охорони здоров'я, а передусім, медичні сестри, найчастіше і розголошують відомості про стан здоров'я хворого, які повинні зберігатися в таємниці.

Системний аналіз літературних джерел українських та зарубіжних авторів, де висвітлюються питання правового регулювання медичної діяльності та власний практичний досвід роботи авторів даної публікації свідчать про те, що надзвичайно важливою проблемою в системі професійної освіти молодших спеціалістів у галузі охорони здоров'я є чітке розуміння ними відмінностей та сфери застосування таких звичних, на перший погляд, понять, як "етика", "мораль", "деонтологія" та "біоетика".

Як відомо, термін етика, запроваджений Аристотелем, утворився від грецького слова *ethos* (спосіб поводитися, звичай). Поданий у формі жіночого роду, він включає значення "наука". Отже, етика визначається як наука про звичай та людську поведінку, рефлексія якої критично розглядає людську поведінку з метою визначити її цінність та автентичність, виокремити її позитивні характеристики, сприяючи її еволюції.

Прикметник "етичний" вживають також у повсякденній мові, оцінюючи поведінку або судження за критерієм етичне/неетичне.

Термін "мораль" є латинським еквівалентом слова "етика" і також містить значення терміна "наука": латинська вокабула *mos* (у родовому відмінку *moris*) справді означає "звичай, звичка". Відомо також, що не рідко мораль трактується як наука, яка розглядає судження про цінність. У певних випадках обидва терміни (етика та мораль) зазвичай вживаються як синоніми, і тоді говорять про "етичну/неетичну поведінку" та про "моральну/аморальну поведінку", не вбачаючи різниці у значеннях цих двох слів.

Як підкреслюють укладачі підручника для медичних вищих навчальних закладів "Біоетика" (за редакцією Еліо Згречча, Антоніо Дж. Спаньоло та Марії Луїзи ді П'євро, Львів, 2007 р.), очевидно, що в полі зору етики перебуває людина, наділена раціональним мисленням та свободою. Вона не підпорядковується біологічним стимулам і не реагує на подразники навколишнього середовища так, як це роблять тварини, а здійснює свій вільний і відповідальний вибір. Духовно вільна, свідомо й відповідальна за себе людина зберігає спроможність реагувати як на біологічні умови свого існування (наприклад, материнський інстинкт), так і на умови середовища (наприклад, культура певного часу), хоча реакція на ці умови може бути різною.

З нормативною етикою професій споріднена професійна деонтологія, яку можна визначити як систематизований аналіз обов'язків, які покладаються на певні суспільні прошарки; обов'язків, що окреслені нормами кодифікованих актів і використовуються під наглядом представницьких органів. Тобто розглядається певна категорія осіб, які зайняті в тій або іншій професії і репрезентують один суспільний прошарок. Представницькі органи формулюють норми поведінки, виходячи з їхніх обов'язків щодо людей, котрі потребують їхньої опіки й догляду, та щодо колег.

Етика, як і деонтологія, розглядає цінності, норми поведінки, обов'язки, які слід поважати, але значно ширше, не обмежуючись, наприклад, професійним середовищем, що регулюється якимось одним кодексом. Етика цікавиться також внутрішньою поведінкою, цінностями пережитими та умисними вчинками, завжди, проте, посилаючись на етичні норми. Етика має мету раціонально обґрунтувати норми, принципи і цінності, попри те, що вони кодифіковані і загальновізані, іноді вона також прагне модифікувати норми, закріплені в законах або в кодексах, тоді як деонтологія посилається лише на письмові кодекси, прагнучи зберегти порядок і репутацію категорії.

Об'єктом деонтології є "норми професійної поведінки, притаманні працівникам системи охорони здоров'я". Кінцевою метою медичної деонтології є істотне поглиблення та вдосконалення норм і правил поведінки медичних працівників. Для цього використовують такі методи:

— вивчення моральних норм та їх сучасного трактування у тісному зв'язку з висновками, які надає нам біоетика;

— узгодження деонтологічних норм у властивому значенні цього слова з вимогами сьогодення, з національними й міжнародними деонтологічними кодексами;

— дослідження юридичних норм деонтологічного характеру з точки зору права, що діє в кожній окремій

країні, їх відповідності деонтологічним цінностям.

Укладачі підручника "Біоетика" В.М. Запорожан і М.Л. Аряєв (Київ, 2005) предметом біоетики вважають сукупність етичних питань, що можуть ідентифікуватися в процесі медичної практики, під час виконання біомедичних досліджень і експериментів або у разі комбінації цих видів професійної діяльності. Під терміном "біоетика" вказані автори розуміють систематичний аналіз дій людини в біології і медицині у світлі моральних цінностей і принципів.

Кінцева мета біоетики полягає в раціональному аналізі моральних проблем, пов'язаних із біомедициною, та їхнього зв'язку зі сферами права та наук про людину.

Методи вивчення біоетики утворюються зі специфічної інтердисциплінарної методології, що ставить собі за мету сучасними способами глибоко дослідити природу біомедичних явищ, сформулювати етичні "рішення" та обґрунтувати раціональний порядок, який підтримує такі рішення.

Вже цитовані вище укладачі підручника для медичних вищих навчальних закладів "Біоетика" (Львів, 2007), посилаючись на дослідження V.L. Paskali, пропонують розглядати переплетіння у практиці медичних професій різних підходів — екстраюрідичного (деонтологічного), етичного, юридичного та професійних умінь у вигляді чотирьох концентричних сфер (рис. 1).

Внутрішня сфера, довкола якої формуються усі інші, — це сфера професійного уміння. Від працівника системи охорони здоров'я вимагається адекватна технічна обізнаність у питаннях діагностики, терапії, реабілітації та профілактики. Крім того, він повинен вміти налагоджувати позитивний оперативний зв'язок з пацієнтом, а за потреби і з родичами хворого. Часто навіть добре підготовлений фахівець не може досягти бажаного результату, оскільки бракує додаткового інтерперсонального рівня комунікації між працівником закладу охорони здоров'я і пацієнтом.

Друга сфера, яка оточує технічно-професійну, включає в себе правила поведінки, передбачені законодавством: принципи і межі медичного догляду, визначені й обґрунтовані законами.

Третя сфера, що охоплює дві попередні, є сферою деонтологічних наук, які є екстраюрідичними нормами, включеними до деонтологічних професійних кодексів, національних та міжнародних. Ідеться про норми, покликані регламентувати відносини між працівником системи охорони здоров'я і пацієнтом та між самими працівниками системи охорони здоров'я.

Четверту сферу репрезентують етичні принципи — вона є найбільшою за обсягом і включає в себе три інші: працівник сфери охорони здоров'я повинен посылатися як на закон, так і на екстраюрідичні норми, але передусім спиратися на етичні цінності, в окремих випадках навіть ставлячи під сумнів те, що диктують закон і деонтологія, якщо вони суперечать етичним принципам.

...Еволюція суспільства, бурхливий розвиток медичної науки не лише розширюють можливості людини,

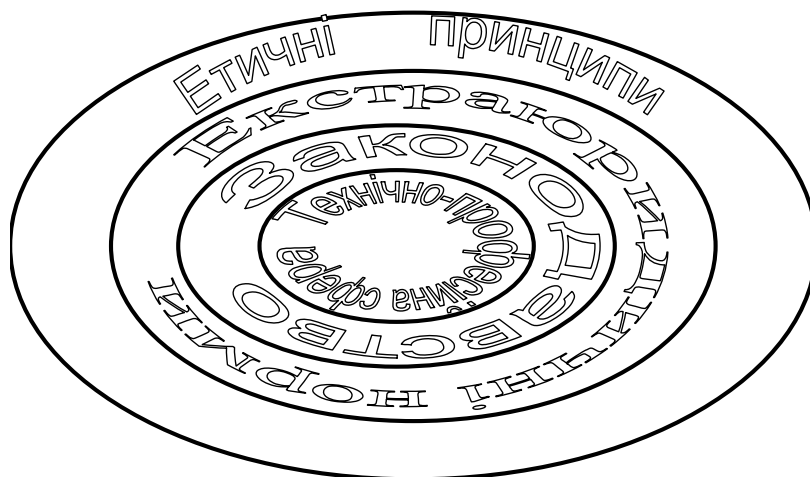

Рис. 1. Чотири концентричні сфери у практиці медичних професій

дають їй змогу зміцнити своє здоров'я, швидше набутися нових знань, а й породжують численні нові проблеми, які потребують законодавчого вирішення. Саме тому основи медичного права, основи медичної етики та деонтології — повинні бути важливими складовими в системі професійної освіти молодших спеціалістів в галузі охорони здоров'я.

ВИСНОВКИ

Виходячи з викладеного вище, робимо висновки про те, що доцільно:

а) переглянути чинну на сьогоднішній день програму з вивчення основ права студентами вищих медичних навчальних закладів з підготовки молодших спеціалістів у галузі охорони здоров'я, включивши до неї розділ "Лікарська (медична) таємниця";

б) залучати до розробки програм і тематичних планів з основ медичного права лікарів і кваліфікованих представників із числа молодших спеціалістів в галузі охорони здоров'я.

Література:

1. Бирлидис Г.В., Ремизов И.В., Калиниченко Е.П. Правовое обеспечение профессиональной деятельности медицинских работников / Г.В. Бирлидис, И.В. Ремизов, Е.П. Калиниченко. — Ростов н/Д: Феникс, 2006. — 320 с. — (Среднее профессиональное образование).
2. Вороненко Ю.В., Радиш Я.Ф. Медичне право в системі права України: стан і перспективи розвитку // Український медичний часопис. — 2006. — № 5 (55). — С. 5—10.
3. Основи права та законодавство про охорону здоров'я // Програма для студентів вищих медичних закладів освіти I—II рівнів акредитації за спеціальністю 5.110102 "Сестринська справа" — К.: МОЗ України. — 1998. — 18 с.
4. Сенюта І.Я. Медичне право: право на охорону здоров'я: монографія. — Львів: Астролябія, 2007. — 224 с.
5. Стеценко С.Г. Медицинское право: учебник. — СПб.: Издательство "Юридический центр Пресс", 2004. — 572 с.

Стаття надійшла до редакції 24.12.2012 р.